

УДК 27-79-585 (477.74+478+477.43/.4) «185/191»

В. П. Потоцький

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СЕКТА СКОПЦІВ У БЕССАРАБІЇ ТА НА ПОДІЛЛІ (середина XIX – початок XX ст.)

У статті розглядається проблема існування на території Подільської та Бессарабської губерній Російської імперії осередків секти скопців. Досліджено особливості діяльності секти на території даних регіонів, межі її поширення, кількісні показники, організаційні засади. Автор приходить до висновку, що секта скопців на землях Бессарабії та Поділля складалася переважно з місцевих мешканців і мала тісні зв'язки з одновірцями у сусідній Румунії. Православні місіонери недостатньо уваги приділяли виявленню цієї секти та боротьбі проти неї.

Ключові слова: секта, сектантство, скопці, Бессарабія, Поділля, місіонерство.

В статье рассматривается проблема существования на территории Подольской и Бессарабской губерний Российской империи общин секты скопцов. Исследованы особенности деятельности секты на территории данных регионов, границы ее распространения, количественные показатели, организационные основы. Автор приходит к выводу, что секта скопцов на землях Бессарабии и Подолья состояла преимущественно из местных жителей и имела тесные связи с единовірцями в соседней Румынии. Православные миссионеры уделяли недостаточно внимания выявлению этой секты и борьбе против нее.

Ключевые слова: секта, сектантство, скопцы, Бессарабия, Подолье, миссионерство.

The article deals with the problem of the existence of the eunuchs' cells on the territory of Bessarabia and Podillia provinces of the Russian empire. The features of the activity of the sect in these regions, the boundaries of its distribution, quantity of sectarians, and their organizational principles are analyzed in the article. The author concludes that the eunuchs' sect existed on the lands of Bessarabia and Podillia, it consisted mostly of locals and had close relations with coreligionists in neighboring Romania. The Orthodox missionaries paid insufficient attention to the detection of the sect and the fight against it.

Keywords: sect, sectarianism, eunuchs, Bessarabia, Podillia, missionary.

Історія містичного сектантства в Україні й досі залишається недослідженою. Вітчизняне релігієзнавство та історична наука приділяють значно більше уваги протестантським і старообрядницьким релігійним громадам. Понадцерковні релігійні рухи містичного характеру практично ігноруються як незначне за масштабами явище. До того ж поширеною залишається думка про неприйняття українцями догматів та церемоніалу православного містичного сектантства. Це видається доволі дивним, особливо на тлі великого наукового інтересу до історії різноманітних маргінальних спільнот. Важко знайти віруючих, чия поведінка була б більш девіантною, ніж у хлистів та скопців. А ці сектанти були широко представлені в Україні, особливо в її південно-східних губерніях. Даний феномен активно досліджується вченими з Росії, Франції та Сполучених Штатів Америки. Серед українських авторів можна виділити лише Л. Шугаєву [20], яка проводила дослідження в галузі філософії, та джерелознавця Я. Івлєву [3]. Суто історичних досліджень, присвячених вивченню поширення секти скопців в Україні, поки що не було.

Про скопців Бессарабської та Подільської губерній тривалий час в офіційних звітах взагалі жодним чином не згадувалося. І церковні, і світські контролюючі органи старанно робили вигляд, що представників цієї бузувірської секти в їхньому краї просто немає. Тривалий час на сторінках єпархіальної преси висвітлювалася лише діяльність старообрядців і молокан, потім до них додалися «особливо шкідливі» штундисти, проте інформація про сектантів-містиків подавалася вкрай несистемно, епізодично і без будь-яких подробиць. Саме це фактичне замовчування даної проблеми єпархіальними та губернськими чиновниками дуже заважає дослідженню історії місцевого скопечького руху. Однак такі важливі фактори, як наявність у регіоні христововірських

© Потоцький В. П., 2014

(хлистівських) громад [13] та географічна близькість до Румунії свідчать скоріше на користь присутності у Бессарабії та прикордонних повітах Подільської губернії значних скопечьких осередків.

Хлистівська секта була не тільки дуже близькою до скопців в історичному, догматичному та ментальному аспектах – вона практично містила у собі потужний кадровий резерв для послідовників Кіндратія Селіванова (засновник скопечької секти в Росії). Не випадково хлисти, серед іншого, називали себе й «сірими голубами», в той час як скопці вважали один одного «білими голубами». Більш того, наш досвід вивчення регіональної історії антицерковних рухів містичного характеру дає підстави для твердження: поряд із класичними «Людьми Божими» (інша самоназва хлистів) обов'язково рано чи пізно з'являються оскоплені віряни. Це сусідство може мати місце в межах одного «човна» (назва скопечьких та хлистівських громад), села, повіту та, як максимум, – губернії.

У Молдавії з початку XIX ст. існувала велика колонія російських скопців, які тікали туди, рятуючись від переслідувань, що чекали на них на Батьківщині. Вона збільшувалася дуже динамічно, здебільшого за рахунок емігрантів з різних куточків Російської імперії. У 1860-х роках у сімох румунських осередках секти нараховувалося близько 600 скопців [23, р. 459]. 1917 року їх там нараховувалося вже приблизно півтори тисячі осіб [21, с. 297], причому це зростання відбувалося майже при прозорому кордоні із сусідньою Росією, де мешканці так званої румунської Бессарабії часто мали родичів в однойменній російській провінції. «Згідно з угодою, укладеною між Росією і Молдавією, – пише про це М. Сахаров, – прикордонним мешканцям дозволялося по паспортах, взятих у волосному правлінні на тижневий термін, вільно перетинати кордон і займатися польовими роботами. Подібні квитки стали найкращим засобом зв'язку молдавських скопців із російськими і навпаки, тим більше, що у молдавських прикордонних селах старшинами були скопці-фанатики...» [15, с. 402].

До того ж слід врахувати й один історичний нюанс, а саме факт неодноразового переходу деяких бессарабських земель «із рук в руки» протягом XIX ст. Йдеться про події 1812 р., коли за умовами Бухарестського миру східна частина Бессарабії увійшла до складу Російської імперії, потім про повернення її 1856 р. до складу Молдавського князівства (з 1859 р. – Румунії) та про перехід цих земель згідно з Берлінським трактатом 1878 р. знов до складу Росії. Можемо припустити, що всі ці політико-географічні потрясіння стали причиною помітного трансферу населення у прикордонній смузі, відповідно скопці з молдавських, а потім і румунських земель злегкістю могли знов опинитися у статусі підданих російського царя. Також існують свідчення про те, що після імператорського Маніфесту від 30 серпня 1814 р. частина «молдавських» скопців-емігрантів повернулися на Батьківщину й навіть встигли приписатися до стану обивателів Бессарабської області [19, с. 32]. Багато хто з цих «возвращенців», напевно, так і залишився жити у російській частині Бессарабії, навіть після відновлення гонінь з боку уряду. Як зазначав дослідник сектантства С. Д. Маргаритов: «Однією з причин розвитку скопечества в Росії зараз також є посилення пропаганда його скопцями, які приїжджають з Румунії, цього світового центру скопечества, куди оскоплені зазвичай і ховаються, побоюючись суду» [5, с. 39]. Таким чином, сам факт близькості такої потужної скопечької діаспори, яка існувала у Румунії, створює всі умови для розквіту секти й на суміжній території, а саме у Бессарабській та Подільській губерніях імперії.

У Подільській губернії скопці були зосереджені у Балтському повіті, що безпосередньо межував з територією незалежної Молдавії, а потім, відповідно, – Румунії. «Закордонний чинник» відіграв дуже важливу роль у появі цієї секти, оскільки контакти між місцевими та «румунськими» скопцями були переконливо доведені під час слідства 1870 р. З іншого боку, саме в Балтському повіті ще з початку XIX ст. діяла досить помітна хлистівська громада, принаймні про неї знали на синодальному та губернаторському рівнях [22, ф. 442, оп. 618, спр. 67, арк. 4].

Про історію скопечького руху у Балтському повіті Подільської губернії ми маємо досить докладні відомості завдяки православним місіонерам, які, в свою чергу, посилаються на матеріали карної справи, впровадженої проти місцевих «білих голубів» 1870 року. [6].

Вказати точну дату виникнення скопецької секти у Балтському повіті доволі складно, але приблизно – це початок XIX ст. Більш-менш достовірну інформацію про її історію ми маємо тільки з 1840-х рр. Нам відомо, що на території повіту діяло два скопецьких «човни» (так «білі голуби» називали власні громади). Один – у селі Мокра, а другий – у селі Попенок. Вони були створені приблизно в один період (50-ті рр. XIX ст.), мали тісні контакти один із одним, але водночас конкурували між собою. Весь рух «білих голубів» у межах Балтського повіту можна вважати цілісним явищем, оскільки він був керований з єдиного центру. Ключовою особою в ньому був позаштатний дяк с. Мокра Семен Булатович. Він свого часу заснував «човен» у с. Мокра, активно займався прозелітизмом, привернувши до секти багатьох неофітів, проводив обряд «вогняного хрещення» (так скопці називали процедуру кастрації), через нього балтські «білі голуби» підтримували зв'язок із молдавськими одновірцями. Крім того, С. Булатович вирішував внутрішні конфлікти в обох громадах. За його сприяння вдалося владнати серйозне протиріччя між «човнами», коли ватажки обох скопецьких осередків ледве не пересварилися через власну паству. Тоді на загальному зібранні балтських скопців було прийнято рішення відвідувати «радіння» (так у скопців і хлістів називалися таємні нічні служіння) у чужому «човні» тільки з дозволу свого кормчого [6, с. 516].

Сам Семен Булатович ще 1840 року, коли був штатним дяком у с. Зозуляни, привертав увагу Подільської духовної консисторії. Тоді його викликали до Кам'янця, де консисторські службовці вчинили йому справжній допит. Булатовича, через те, що він не вживає м'яса та спиртних напоїв, почали підозрювати у ересі, але він зумів виправдатися. Тоді майбутній скопецький лідер послався на авторитет священника балтської церкви св. Миколая Феодосія Левицького, який начебто наклав на нього саме таку єпитимію [6, с. 476]. Йому повірили, вибачилися та навіть поставили у примір іншим віруючим. Вдруге Булатович потрапив у поле зору православних священників 1863 року, коли вже мешкав у с. Мокра. Тоді навколо нього сформувалася невеличка група односельців, які не вживали у їжі м'ясних продуктів, часнику, не пили горілки, не брали участі у сільських святах та народних гуляннях, уникали компанії сторонніх людей, не ходили до них навіть на поховання, весілля та хрестини [6, с. 477]. Тоді С. Булатовича підозрювали у поширенні молоканської секти (так прості селяни та навіть парафіяльні священники іноді називали хлістів), але слідство проводилося лише на рівні духовної консисторії і, як це часто траплялося, нічим не закінчилося. Коли ж 1870 року була відкрита діяльність скопецької секти в повіті, й розпочалося справжнє поліцейське переслідування, С. Булатович встиг втекти на територію сусідньої Молдавії [6, с. 479], де і продовжував грати активну роль у скопецькому середовищі. Він значився навіть серед активних прихильників чергового скопецького «місії» Кузьми Лісіна [15, с. 425] – засновника нової релігійної течії – так званого «духовного скопецтва» [11].

Іншої впливовою особою серед подільських скопців вважався селянин с. Мокра Павло Савицький. Він, як і С. Булатович, формально належав до мокрянського «човна». До речі, в його домі жив останнім часом перед викриттям секти й сам С. Булатович, там він здійснював обряд «обілення» неофітів та іноді проводив «радіння» [6, с. 551]. Павло Савицький, напевно, був правою рукою Семена Булатовича та його найвірнішим соратником, оскільки він також встиг сховатися від слідства у Молдавії разом із своїм другом [6, с. 551].

Окремо слід сказати про родину Колоссових, у чиєму будинку в місті Дубоссари Херсонської губернії також проводилися оскоплення балтських сектантів [6, с. 480]. Вони, напевно, підтримували зв'язки з обома балтськими «човнами», оскільки в Дубоссарах перебували в різний час ключові персони названих скопецьких громад [6, с. 480, 482, 516]. Проте через географічну віддаленість Колоссови навряд чи мали змогу брати участь у радіннях, що проводилися у Балтському повіті. Скоріш за все їхній дім виконував функції однієї з численних конспіративних квартир скопецької секти на півдні України. «Човен» у с. Мокра нараховував приблизно 32 членів [6, с. 519-520]. І це тільки тих, кого виявило слідство. Ця громада об'єднувала скопців не тільки з Мокрої, а ще й з декількох населених пунктів Балтського повіту. Неформальним лідером і майстром-скопителем там був Семен Булатович, однак «пророком» у мокрянському «човні» вважався балтський міщанин Архип Маринюк. Це означало, що він був найбільш екзальтованим серед місцевих скопців,

з легкістю під час «радінь» впадав у прострацію, стаючи в очах інших вірян живим втіленням Святого Духа.

Його ще у молодому віці «обілив» особисто С. Булатович, причому зробив він це проти волі самого А. Маринюка, обпоївши його невідомим зіллям [6, с. 512]. До речі, це найбільш поширене виправдання серед скопців, які, щоб уникнути ув'язнення, завжди під час слідства вдавали з себе жертву. У даному випадку можна було вільно свідчити проти Булатовича, оскільки той вже втік за кордон. Проте насильство, скоєне С. Булатовичем проти А. Маринюка, не завадило останньому не тільки потім дружити із своїм «кривдником», але й виконувати обов'язки «пророка» у мокрянському човні та ще й брати участь в оскопленні інших неофітів [6, с. 514].

«Пророчицею» у мокрянському «човні» була 23-річна дочка Семена Булатовича Євдокія. Сила її «дару» вважалася настільки потужною, що неодноразово сам старий Булатович навколішках вислуховував «пророцтва» про свою долю від власної дочки [6, с. 479]. Євдокія Булатович свого часу власноручно оскопила в Дубоссарах селянку з с. Красний Кут Євдокію Маньківську [6, с. 480, 519], яка згодом також стала відігравати помітну роль у мокрянському човні. Згодом Євдокія Маньківська також стала «пророчицею» й приводила до секти нових її членів. До речі, обидві ці жінки предстали 1870 року перед судом та були засуджені на заслання до Сибіру.

Необхідно також згадати й про родину Маньківських, яка мешкала у селищі Красний Кут і першою прийняла вчення Семена Булатовича. Приблизно 1857 р. Маньківські стали уникати контактів із односельцями. Потім в їхньому домі почали проходити нічні зібрання, на які приїжджали люди з інших місць. Голова родини, 60-річний Семен Маньківський, згодом продав свій дім і переїхав жити до скопця Якова Бетлійського [6, с. 481]. Саме там секта й була відкрита, коли селяни Красного Кута організували нічну облаву й затримали всіх учасників «радіння», серед яких виявився молдавський підданий Михайло Іванов. Останній також був оскопленим, до того ж він мав при собі записи з текстами скопечьких пісень [6, с. 480-481]. Саме з цієї події 1870 року почалося офіційне слідство проти балтських скопців, в ході якого було розкрито діяльність обох «човнів» – мокрянського й попенецького.

Значну роль у розкритті секти відіграв 52-річний скопечь з с. Мокра Віталій Брудницький. Він вдавав із себе ображеного на всю громаду й особливо на своїх скопителів, Семена Булатовича та Архипа Маринюка, а тому охоче давав свідчення проти всіх, кого знав. Саме він видав Параскеву Савицьку [6, с. 514-515], ще одну «пророчицю» та натхненну агітаторку, яка могла стати спадкоємицею самого Булатовича. Казав, що Савицька привернула до секти більше людей (головним чином жінок), ніж сам її керманіч. В. Брудницький також вказав на таких авторитетний «білих голубів», як Пилип Бедрієвський та Юлій Бетлинський [6, с. 513]. А головне, він дав свідчення проти Якова Крижанівського, «пророка» попенецького «човна», розкривши тим самим діяльність другої скопечької громади Балтського повіту.

Скопечький «човен» у селищі Попенець був не меншим за мокрянський. Він також нараховував у своєму складі близько 30 осіб. Проте його діяльність залишалася практично локалізованою в межах села Попенець та села Зозуляни. Керували громадою Яків Крижанівський у якості «пророка» та Надія Добровольська – місцева «пророчиця». Я.Крижанівський представ перед нами як дуже амбітна та хитра людина. Саме він свого часу розпочав сварку з «пророком» мокрянського «човна» Архипом Маринюком, забороняючи останньому спілкуватися з попенецькими скопцями [6, с. 516]. А під час слідства він розповідав три різні версії свого оскоплення, дві з яких стосувалися його дитинства (хоча сам Крижанівський мав дорослого сина). У третій версії у своєму оскопленні він звинувачував того ж священика Миколаївської церкви м. Балта Феодосія Левицького [6, с. 515]. До речі, син Крижанівського, Борис, звинувачував свого батька в насильстві по відношенню до себе. Начебто старий Яків «обілив» 22-річного сина напередодні його весілля, але Борис на знак протесту одружився [6, с. 516-517]. Перед нами зразок зарозумілої й водночас наївної скопечької брехні, до якої майже завжди «білі голуби» вдавалися під час слідчих дій щодо їхньої секти. Корпоративна мораль їм цілком дозволяла свідчити проти будь-кого (особливо проти мертвого, або зниклого собрата), якщо це могло позбавити їх карної відповідальності. У даному разі очевидно, що Борис

Крижанівський, який також був активним членом попенецького «човна», прийняв «печатку» (ще одна назва оскоплення) після одруження, інакше його родинне життя навряд чи б вдалим.

Попенецька «пророчиця», 50-річна Надія Добровольська, – теж досить цікава особистість. Вона вміло керувала всією жіночою частиною «човна», напевно проводила хірургічні операції з новими сектантками, а під час слідства виявила неабиякий фанатизм, зберігаючи повне мовчання. Єдине, про що вона розповіла, – це про обставини свого «обілення». Зі слів Н. Добровольської, це трапилося у странноприймному домі отця Феодосія Левицького, а здійснила процедуру оскоплення мандрівна черниця на ім'я Терезія [6, с. 517].

Зібрання попенецькі скопці проводили у будинках фанатичних adeptів секти – Калиника Рибальчука та Марії Асаулякової [6, с. 518]. саме там під час обшуків слідчим вдалося знайти значну кількість рукописної скопецької літератури.

Окремо хотілося б сказати про роль отця Феодосія Левицького в цій історії. Поважного священика так чи інакше згадували у своїй показках майже вся верхівка балтського скопечтва. Православні місіонери схильні були вважати, що сектанти просто обмовляють вже покійного ієрарха, який вважався однією з найбільш шанованих духовних осіб Подільської губернії. Дійсно, серед скопецьких звичаїв був і такий: у разі небезпеки звинувачувати якогось авторитетного священика РПЦ, провокуючи інший скандал. Однак, траплялися й випадки, коли дійсно православні ченці проводили оскоплення. Наприклад, можна згадати подібний інцидент у Святогорському монастирі Катеринославської губернії [12, с. 13]. Крім того, заслуговує на увагу й той факт, що серед вилучених у попенецьких скопців паперів було й Духовне повчання священика Феодосія Левицького [6, с. 518]. Одна справа – просто обмовляти людину під час допитів, інша – зберігати його тексти серед об'єктів сектантського культу.

Існує також проблема етнічного складу балтських скопців. Справа в тому, що в сучасній українській історіографії є поширеним погляд на скопечтво як на суто російське явище, що розвивалося в Україні виключно серед етнічних росіян. Дореволюційні автори так само схильні були до цієї думки. Автор статті про балтських скопців зазначає, що «...поява скопечтва у малоросійському краї не могла витікати із самородних переконань народу, а було чисто зовнішньою тимчасовою пересадкою чужих переконань». Також він пише, що балтські скопці «...великою мірою належали до тих родин, де або батько, або мати походили з великоросійських губерній» [6, с. 521].

Ми не можемо погодитися з подібним твердженням, оскільки його спростовує простий перелік прізвищ балтських скопців. Наведемо повний список. **Мокрянський «човен»:** міщани м. Балта Архип Маринюк, Фома Боржемський; селяни с. Красний Кут Юлій Бетлинський, Семен та Гликерія Маньківські; селяни с. Мокра Семен Булатович, Павло Савицький, Пилип та Юліанія Бедрієвські, Порфеній Антосюк, Євдокія Булатович, Євдокія Маньківська, Юліана Брудницька, Маріана Средзицька, Домна й Вікул Мокряки, Андріян Савицький, Омелян та Феодосія Бардецькі, Параскева Довга; села Гармацького селянка Ганна Маньківська, села Гедерим – Марія Климович; містечка Кос – однодворка Параскева Савицька. **Попенецький «човен»:** міщани м. Балта Яків і Борис Крижанівські; селяни с. Попенок Калиник і Марія Рибальчук, Віталій Брудницький, Юліанія Ласкаулова, Надія Речинська, Трофим, Федір, Панас, Ірина та Феодосія Рибальчуки, Федот і Феодосія Бедрієвські, Степан і Панас Солобаї, Федот Нирля, Тетяна Трофимова, Семен Гуменюк, Феодосій Гуменюк із дружиною, Пантелеймон Ковальський, Іван Щербатий, Ісак Цимбалюк, Марія та Фекла Саволюк, Ксенія Нирля, та Ксенія Гуменюк; селяни с. Зозуляни: Надія, Амвросій і Юліан Добровольські, Тетяна Бедрієвська та Марфа Познанська; селяни с. Тополой Марія Дубиневич та Єфросинія Крижанівська [6, с. 519-520]. Як бачимо, у списку присутні тільки два неукраїнські прізвища – Трофимова і Ласкаулова.

Після слухання справи, яке відбувалося у березні 1873 року у Подільській палаті карного та громадського суду, 14 скопців (усю верхівку) було засуджено на заслання у віддалені місця Східного Сибіру із позбавленням усіх прав, а 39 членів секти отримали різні строки ув'язнення [6, с. 520]. Інших залишили під підозрою.

Перші відомості про існування «білих голубів» на землях підросійської Бессарабії ми знаходимо, як не дивно, зовсім не у виданнях РПЦ або світських установ. Наявність на території Бессарабської області п'яťох оскоплених осіб 1849 року констатує «Военно-статистическое обозрение Российской империи, издаваемое по Высочайшему повелению при 1-ом отделении Департамента генерального штаба» [2, с. 139-140]. Звертає на себе увагу той факт, що скопці були помічені в Ізмаїльському та Аккерманському повітах. Саме в останньому традиційно базувалися й місцеві хлисти [13].

Десь на початку 70-х років XIX ст. у с. Чичма Ізмаїльського повіту «...з'явилися скопечькі «пророки» та втягнули у свою секту кілька родин; самі вони потім кудись зникли, але їхній слід і досі є» [18 с. 691]. 1898 року у селищі Чичма Ізмаїльського повіту нараховується 15 скопців обох статей, по сусідству, у селі Васи́лівка, – ще семеро оскоплених сектантів, а загалом їх у губернії мешкає 38 осіб [9, с.709]. При чому, місце проживання інших 16 adeptів секти не вказується, як і імена хоча б когось з числа бессарабських «білих голубів». У таблицях, складених 1901 року Центральним статистичним комітетом МВС, зазначається, що у Бессарабській губернії скопцями себе визнали лише три особи (два чоловіка та одна жінка), й усі вони жили в Ізмаїльському повіті [16, с.146]. Православні місіонери того ж року звітували, що у губернії взагалі є тільки один непримиренний скопечь, який мешкає у с. Васи́лівка Ізмаїльського повіту, а ще 30 осіб начебто приєдналися до РПЦ [16, с. 148]. Це взагалі нонсенс, оскільки скопці ніколи офіційно не відокремлювались від Православної церкви.

У звіті єпархіального місіонера за 1901 рік йдеться про 30 скопців, що приєдналися до РПЦ, і одного, з селі Васи́лівка Ізмаїльського повіту, який начебто не приєднався [10, с. 129]. Наступного року повторюється те ж саме: в губернії мешкають 30 оскоплених православних і один сектант із числа непримиренних [16, с. 146]. 1903 року православні фахівці відзначили у своєму рапорті лише одного «білого голуба» – того самого, з села Васи́лівка [17, с. 9]. 1904 р. до цього релігійного фанатика навіть особисто заїжджав з метою проведення виховної бесіди єпархіальний протисектантський місіонер ієромонах Гурій [14, с.344]. У звітах за 1908 та 1910 роки про присутність у Бессарабській губернії «білих голубів» просто не згадується.

У надрукованому в «Кишинівських єпархіальних відомостях» звіті єпархіального місіонера Феодосія Кирики за 1911 рік говориться буквально так: «Про скопечество доводилося мені коротко говорити перед зібранням у першому благочинницькому окрузі Ізмаїльського повіту – повіту, що безпосередньо межує з Румунією, де скопців багато, але про пропаганду ними скопечества у нас я від пастирів не отримав жодного сигналу» [8, с. 2]. Наступного року, рапортуючи про стан сектантства на підзвітній території, Ф. Кирика пише: «Скопечество у нових місцях не з'явилося, й про його пропаганду відомостей я не отримую. Однак близькість наша до Румунії, столицею, так би мовити, скопечества, все ж таки змушує нас бути на сторожі й тим більше, що воно відрізняється сильним характером прозелітизму» [7, с. 8]. Тільки 1914 році згадується поодинокий скопечь [4, с.1233], проте його особа так і залишилася невідомою. Про 30 інших оскоплених осіб взагалі бессарабські місіонери якось забули.

Між тим нам відомо, що приблизно у 90-х роках XIX ст. у Бессарабії відбувся судовий процес проти скопців, шестеро з яких були засуджені на заслання до Якутії. Серед них був молодий чоловік на ім'я Калістрат, оскоплений у 14-річному віці. По дорозі до Якутії керівнику бессарабських скопців вдалося умовити «обілитися» двох чоловік із числа інших засуджених [1]. Можливо, саме після цієї події кількість скопців у Бессарабській губернії зменшилася з 38 осіб до 31.

На підставі всього зазначеного вище матеріалу можемо зробити певні висновки:

1. Скопці існували як у Подільській, так і в Бессарабській губерніях. Причому їхня кількість була досить великою. «Човни» по 30 чоловік вважалися значними навіть для регіонів центральної Росії, де свого часу й виникла ця секта.
2. Помітну роль у виникненні й функціонуванні скопечьких осередків у регіоні відігравала «румунська» діаспора, яка всіляко допомагала одновітцям.
3. Серед подільських скопців переважали місцеві мешканці, переважно українці за походженням. Етнічний склад скопців Бессарабії, на жаль, залишається невідомим.

4. Православні священники і місіонери доволі мляво реагували на появу у їхніх єпархіях цієї бузувірської секти, існування якої тривалий час вони взагалі не помічали.

Література

- Белкин А. И. Третий пол (судьбы пасынков природы) / А. И. Белкин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.drlev.ru/work/belkin.pdf>.
- Военно-статистическое обозрение Российской империи, издаваемое по Высочайшему повелению при 1-ом отделении Департамента генерального штаба. – Т. XI. – Ч. 3. – СПб. : Тип-я Департамента Генерального штаба, 1849. – 308 с.
- Івлєва Я. А. Скопєцька секта Таврїйської губернії в першій половині XIX століття: особливості віровчення / Я. А. Івлєва // Історія релігій в Україні: науковий щорічник – Л. : Львівський музей історії релігії, Логос, 2009. – Кн. I. – С. 356-361.
- Краткое извлечение из отчетов епархиальных миссионеров-проповедников за 1914 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1915. – № 44. – С. 1233-1240.
- Маргаритов С. Д. История русских рационалистических и мистических сект / С. Д. Маргаритов. – Симферополь : Таврич. губ. тип., 1910. – VIII, 228 с.
- О скопческой секте и проявлении ея в Балтском уезде Подольской губернии // Подольские епархиальные ведомости. – 1878. – № 11. – С. 392-405; № 12. – С. 437-448; № 13. – С. 476-482; № 14. – С. 511-522; № 16. – С. 540-555.
- Отчет епархиального миссионера-проповедника, протоиерея Феодосия Кирики за 1913 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1914. – № 16. – С. 1-43.
- Отчет епархиального миссионера-проповедника, священника Феодосия Кирики за 1911 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1912. – № 38. – С. 2-9.
- Отчет Миссионерского комитета Кишиневской епархии за 1898 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1899. – № 24. – С. 704-714.
- Отчет противосектантского миссионера Кишиневской епархии за 1901 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1902. – № 5. – С. 128-134.
- Потоцький В. П. Духовні скопці у Харківській губернії (1870-1880 рр.) / В. П. Потоцький // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 835. – Сер. : Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 11. – С. 21-28.
- Потоцький В. П. Роль православного духовенства у виявленні скопєцької єресі на Слобожанщині (1815-1905 рр.) / В. П. Потоцький // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 603. – Сер. : Історія України. – Вип. 6. – С. 8-17.
- Потоцький В. П. Хлистівські громади Аккерманського та Хотинського повітів Бессарабської губернії (XIX – поч. XX ст.) / В. П. Потоцький // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1088. – Сер. : Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 17. – С. 65-71.
- Расписание поездок и бесед епархиального противосектантского миссионера во втором полугодии 1904 года // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1904. – № 18. – С. 344-345.
- Сахаров Н. Последнее движение в современном скопчестве / Н. Сахаров // Христианское чтение. – 1877. – № 9-10. – С. 400-447.
- Сектантство и противосектантская миссионерская деятельность в Кишиневской епархии в 1902 году // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1903. – № 6. – С. 141-165.
- Сектантство и противосектантская миссионерская деятельность в Кишиневской епархии в 1903 году // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1904. – № 5. – С. 1-20.
- Стадницкий А. Состояние раскола и сектантства в Бессарабии по миссионерским отчетам за 1889 год / А. Стадницкий // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1890. – № 16. – С. 683-696.
- Сырку П. А. Русские мистические секты в Румынии / П. А. Сырку // Христианское чтение. – 1879. – Ч. 1. – № 1-2. – С. 32-68.
- Шугасєва Л. М. Православне сектантство в Україні: особливості трансформації / Л. М. Шугасєва. – Рівне : видавець Зень О. М., 2007. – 320 с.
- Энгельштейн Л. Скопцы и царствие небесное / Л. Энгельштейн – М., 2002. – 328 с.
- Центральний державний історичний архів у м. Київ.
- Grass Karl Konrad Die Russischen Sekten. T.2. Die Weissen Tauben oder Skoptzen. – Leipzig : J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1914 – 1018 p.